

ՄԵԼԿ

ՀԻՄՆԱԳԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԵՐԵՎԱՆԻ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը 6 ռուբ.
Առանձին համարները 5 կոպէկով.
Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատան մէջ.
Մեր հասցեն. Тифлисъ, Редакция „Мшакъ“.
Կամ Tiflis, Rédaction „Mschak“.
Տ է Լ Է Ք օ Ն № 253.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 ժաւ:
(բացի կիրակի և տօն օրերէն).
Յայտարարութիւնն ընդունվում է ամեն լեզուով.
Յայտարարութիւնների համար վճարում են
խլարանչիւր տողատեղին 10 կոպէկ.
Տ է Լ Է Ք օ Ն № 253.

Այն բոլոր անձերին և հիմնարկութիւններին, որոնք արտայայտել էին ցաւակցու-
թիւն երգուեալ հաւատարմատար

ՆԵՐՍԷՍ ԱՍԼԱՆԵԱՆ ԱԹԱԲԷԿԵԱՆՑԻ

մահվան առիթով, հանդուցեալի զաւակները յայտնում են իրանց խորին շնորհակա-
լութիւնը:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Զօրաբանակների կազմը.—ՆԵՐՖԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Հնազանդական պետութեանը. Նամակ Խմբագրութեան. Ներքին լուրեր.—ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Պատերազմի շուրջը. Նամակ Պարսկաստանից. Արտաքին լուրեր.—ՀԵՌՄ. ԳԻՐԵՆԵՐ.—ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ:

ԶՕՐԱԲԱՆԱԿՆԵՐԻ ԿՕԶՄԸ

Մենք ասացինք, որ ճիշտ կերպով յայտնի չէ զօրաբանակներում գտնվող զորքերի իսկական թիւը: Բայց հաւանական ենթադրութիւններ կարելի է անել այն տեղեկութիւնների հիման վրա, որոնք մինչև այժմ լոյս են տեսել քաղաքական մամուլի էջերում: «P. B.» լրագրի կարծիքով, Մանջուրիայում և Կլանտունի թերակղզում առ 20 մայիսի հապտանակն զորքի թիւը հետեւեալն է. առաջին զօրաբանակում, Կոլորիդի հրամանատարութեամբ 122,000, երկրորդ զօրաբանակում, Օկուր հրամանատարութեամբ 89,000 և երրորդ զօրաբանակում, Նոգուրի հրամանատարութեամբ 89,000 հոգի: Երեք մանջուրական զօրաբանակներում ընդամենը պէտք է հաշվել 296,000 հոգի զօրք 1036 թիւն-դանօթով, իսկ լրացուցիչ վաշտերով 300,000 հոգի զօրք, 1060 թիւնդանօթներով:

Ներկայումս մանջուրական պատերազմական բեմի վրա աչքի ընկնող գործողութիւնները տեղի ունեն մարեշալ Նոգուրի գրաւած շրջանի մօտերում: Ենթադրական զօրքն զիմարում է ռուսաց կողմից գեներալ Շառկիւբեգի զօրքը, որ ունեցաւ մի քանի ընդհարումներ հապտանակների հետ և յետ միեց նրանց Վաֆանդօից դէպի հարաւ, այն է դէպի Վաֆանդեան և Նոյն իսկ մինչև Պուլանդեան: Մայիսի 22-ին ռուսները գրաւել էին Վաֆանդեանի շրջանը, իսկ հապտանակները կենտրոնացել էին Պուլանդեան կայարանի մօտերում և հակառակորդների առաջապահ վաշտերը ձորերում հեռու էին միմեանցից միայն 6—8 վերստով:

Ցամաքի զօրքի շարժումների հետ զուգընթաց հապտանական հաւատարմը սկսել է շարժումներ անել Լաօզունեան թերակղզու արևմտեան ափերում: Ենթադրական հապտանական հաւատարմը մայիսի 25-ին երևաց Գայ-չօուի մօտերում: Այդ հաւատարմի մէջ կային մի գրանակիր, 7 մեծ նաւ, 9 աւելի փոքր նաւեր և 9 ականանաւ: Մովեգեր-բի 30 վերստ տարածութեան վրա, սկսած Գայ-չօուից մինչև Սէնիւզէն, մանջուրական երկաթուղին կարող է վերստնալ մէջ լինել ծովի կողմից, որովհետեւ երկաթուղու գիծը հեռու է ափից միայն 4—6 վերստ և ուրեմն հաւատարմը, որ կարող է ուղարկուել երկաթուղու գիծը 6—8 վերստից, հասարակութիւն կունենայ էական փափակապէս այդ գծին:

Ինչ վերաբերում է նոր զօրքեր ափ իջնցնելուն Լաօզունի արևմտեան ափերում՝ դա կախված է գործունէութեան կազմակերպութիւնից, արագ և յանկարծակի գործողութիւններից: Բիցգիօի մօտ, ինչպէս յայտնի է, աշտովեց մի անգամից 10,000 հոգի զօրք ափ իջնցնել: Բայց ամեն անգամ էլ հեշտ չէ ապրիլի աշտովեանը:

գործելը, որովհետեւ այժմ ռուսաց խուզարկու վաշտերը հետեւում են հակառակորդի գործողութիւններին:

Այսօրվայ հեռագրերը տալիս են տեղեկութիւններ ռուսական և հապտանական զօրքերի ընդհարումների մասին Լաօզունեան թերակղզու վերև յիշած կէտերում:

ՆԵՐՖԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՊԵՂՈՒՄՆԵՐԸ

IV

Եզրակացնել այս բոլորից կարելի է միայն այն, որ մեր պատմութեան համար պեղումները անադին նշանակութիւն ունեն, և էրանց պէտք է շարունակել եռանդով, սխտեմ դարձնելով: Պատահականութիւնը իւրաքանչիւր գործի մէջ միայն թուութեան և անհասկացողութեան նշան կը լինէր: Եթէ մի փոքրիկ թուութիւն էլ միայն մօտ աչքան դարձնաւ, այդքան թանգազին արդիւններ տուց, մենք չը պէտք է մոռանանք, որ ունենք ուրիշ, աւելի կարևոր հնութիւններ, որոնք սպասում են պեղումներին:

Նոյն Արարատեան դաշտի վրա գտնվում են մեր հնութեան մէջ հոգալից քանակի բազմազան խաչքար կենտրոններ, ինչպէս են Արմալիւր, Արտաշատը, Դուրիւր: Դրանք այժմ հաւաստելով են հողին, բայց, անկասկած, նոյն այդ հողի տակ ունեն շատ հետաքրքրական գանձեր: Նոյն իսկ Զուարթնոցի կողմին երևացող բլուրները, անկասկած, մի հին քաղաքի փլատակներն են պահում իրանց մէջ:

Այն որքան գործ կայ: Հարկաւոր է մեծ աշխատանք, հարկաւոր է տոկոսութիւն, հարկաւոր են մասնաւոր մեծ միջոցներ: Ունենք այդ բոլորը: Ունենք վարդապետ կարողացել է գլուխ բերել իր գործը մենակ, առանց էջ միաձինր օգնութեան, թէև նրա գործարար միջոցներից մի քանիսը երբեք չէ կարելի հաւատարմեան կամ նոյն իսկ անտարբերութեան արժանի համարել: Կայ, սակայն, մի հանգամանք, որ, մեր կարծիքով, կարող է ապագայ աշխատանքների համար միակ ապահով միջոցը դառնալ: Պետերբուրգի հնագիտական յանձնաժողովը, որի թուղութեամբ կատարվում են պեղումները, այնքան զբաղական միջոցներ չունի, որ կարողանայ բոլոր ծախսերը իր վրա վերցնել: Մտնում է մասնաւոր մարդկանց աջակցութիւնը: Եւ այդ միջոցից լաւ օգտվել է Ունիկ վարդապետը: Զուարթնոցի այցելուների թիւը, ինչպէս ասել ենք, միշտ մեծ է: Եւ այցելուները, ինչպէս այդ կարելի է իմանալ յատուկ այդ հապտանակով կազմված մատենային, տալիս են նուէրներ՝ գործը շարունակելու համար:

Ներկայումս Ունիկ վարդապետը թուղութեան է ստացել ուրիշ տեղերում էլ պեղումներ կատարելու: Այդ գործի համար նա, ինչպէս երևաց «Մշակի» մէջ նրա տպած նամակից, արդէն ստացել է մի գումար մասնաւոր մի մարդուց: Այսպէս, ուրեմն, հնագիտական պեղումները, մի բոլորովին նոր գործ մեզ համար, այնքան սկսում են հասարակութեան ուշադրութիւնը գրաւել, որ կարելի է լինում մասնաւոր անձանց օժանդակութեամբ գործ կատարել: Պէտք է օգտվել այդ արամարտութիւնից, իսկ օգտվել կարելի է՝ ստացածի փոխարէն լուրջ և կանոնաւոր աշխատանք ցույց տալով:

Յայտնի է, որ անհերկար տարիներ են,

ինչ մեր պատմական անցեալը ներկայացնող յիշատակարանները սկսել են նոր գնահատութեան ենթարկել: Կատարվել է և այժմ էլ կատարվում է մի ամբողջ յեղափոխութիւն, որի մէջ, ի հարկէ, շատ սրբութիւններ և կուրքեր ջարդվում, անյայտանում են, տեղի տալով նոր ճշմարտութիւններ: Մեր հին պատմութիւնը կատարելապէս կերպարանափոխվում է: Եւ որպէս զի գոնէ այս նոր կերպարանի մէջ նա պարունակէ իր մէջ որքան կարելի է շատ ճշմարտութիւններ, հարկաւոր է շատ նոր փաստեր դուրս հանել, տալ զիտութեան ձեռքը: Պետեմները պիտի տան այդ փաստերը:

Ով մի անգամ տեսել է Անին, առանց հնագէտ լինելու էլ իմացած կը լինի, որ նրա պատմութեան մեծ մասը ծածկված է հողի տակ: Այդ բանը փայլուն կերպով ապացուցել է պրօֆէսոր Մառը, 1893-ի ամառը մի քանի պեղումներ կատարելով Անիի մէջ: Նախով այդ պեղումներին, կարելի է հաստատապէս ասել, որ հողի տակից պիտի դուրս գայ հայկական մի ամբողջ Պոմպէա, եթէ շարունակվեն պեղումները:

Եւ նրանք կը շարունակվեն, ինչպէս արդէն իմացան «Մշակի» ընթերցողները: Ինքը, տարադաւոր գիտնականը, 11 տարուց յետոյ նորից իր ձեռքն է առել իր սիրած գործը և արդէն ուղեորվեց Անի, ուր այս ամառ պիտի սկսէ պեղումները: Պ. Մառ յոյս ունի, որ մի երեք-չորս տարվա ընթացքում արդէն շատ բան կը լինի կատարված Անիի մէջ: Իսկ թէ ինչ կը լինին նրա ղեկավարութեամբ կատարվող պեղումները, այդ արդէն կարելի է իմանալ հէնց նրանից, որ յարգելի պրօֆէսորը դեռ 1893 թականին կատարած իր հետազոտութիւններով բոլորովին նոր խօսք է մտցրել Անիի մասին եղած գիտական վերականգնութեան մէջ 1):

Կաւած չը կայ, որ պ. Մառը այս անգամ, ինչպէս նաև հետեւեալ տարիները, այնքան մօտիկ կը ծանօթանայ հոգաւոր աւերակների հետ, այնքան շատ փաստեր կը հանէ նրանց ծոցից, որ կը տայ մեզ մեր հին մայրաքաղաքի ներքին կեանքի ամբողջ նկարագրութիւնը: Մի ամբողջ դար հարիւրաւոր օտար թէ հայ այցելուներ հիացել են Անիի աւերակների վրա, գրել են հարիւր ու մի բան: Բայց հիացումները, փառաստութիւնները չեն կարողացել մի փոքրիկ բան աւելացնել այն կցկտուր, աղբատիկ տեղեկութիւնների վրա, որոնք յայտնի են Անիի մասին մեր մատենագիրներից և աւերակների արձանագրութիւններից: Այժմ պ. Մառը ցույց է տալիս, թէ ինչպէս պէտք է հասկանալ և գնահատել հնութիւնը:

Մեզ մնում է ամեն տեսակ աջակցութիւն ցույց տալ պեղումներ կատարողներին, որոնք աշխատում են մի մի ձրագներ վառել մեր անցեալը ծածկող խաւարի մէջ...

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Եկատերինօպոլ, մայիսի 29-ին
«Մշակի» մէջ Արմալիւրի մի թղթակցութիւն կար, որտեղ, պ. Շահնիւրի անով, ձեռնարկված են ջուր-մեղի խաչքարներ, որոնցից մէկը իբր թէ կել է եկատերինօպոլ ինքնից ստորագրութիւն գուրս կըրդելու: Ցայտնում եմ ի գիտութիւն հասարակութեան, որ ինձ մօտ և ոչ մի խաչքար կելած չէ և չի էլ համարձակվել գալու, քանի որ ես նրանց շատերին ճանաչում եմ դեռ զարթոնականութեան տարիներէ: Պ. Շահնիւրը զարմացել է ջուր-մեղիների վրա, որոնք ցըրվել են Ռուսաստանի մէջ և հալածված ժողովրդի աւանան տակ կեղծում են միմայն մարդկանց: Բայց ինչպէս պէտք է զարմանալ պ. Շահնիւր, երբ իմանայ, որ թիֆլիսեցի կանաքն էլ սկսել են խաչքարութեամբ պարագլու և աւելի վարպետ կերպով:

Անցեալ տարի թիֆլիսեցի մի աղիկ՝ Սուրդուկեան ազգանունով, մեր յայտնի դրամատուրգ պ. Դաբլիճ Սուրդուկեանի ազգանունը շահագործելով, Բագուից մինչև Նոր-Նախիջևան հասաւ և իր անվերջ զանգատով ու լացով հասարակութեան կողմագնաց:

1) Պրօֆէսոր Մառի համառօտ նկարագրութիւնը տպված է «ВРАТНИКА ПОМОЩЬ» ժողովածուի երկրորդ տրագրութեան մէջ:

Մայիսի 20-ին եկաւ մի տիկին, բաւական ինտելիգենտ հացնված, տարիքը մօտ 45, ազգանունը Յարութիւնեան: Տիկինը թիֆլիսի հաւաքաւր քաղաքամասին է: Նախընտանց Աստուածատուրի աղջիկը ներկայացաւ ինձ աչքերը լիքը արտասուքով և սկսեց իր ցաւերը նկարագրել, ասելով, որ երկու փոքր երեխայ ունի, որոնք մնացել են առանց ուսման, ունի և մի 23 տարեկան աղջիկ, որ անբաղդ է մնացել ուսում չունենալու պատճառով և հազար մի տեսակ ցաւեր, ասաց, որ պէտք է տանէ երեխաներին և մէկին տեղաւորէ Ներսիսեան դպրոց, միւսին էլ միաձինր ձեռնարան: Այդ կէնը ձեռքին և ոչ մի թուղթ չունէր, բացի իր պատկի վկայականից, որ տուել է թիֆլիսի էլիմիստիցից եկեղեցու Բագուի քահ. Տէր-Բարսեղեանը: Իր ցաւերը պատմելուց և թուղթը ցույց տալուց յետոյ ասաց, որ լաւ ձեռք չէի ձանաչում. ինձ պ. Չամբարանը ուղարկեց ձեռք մօտ, և այնպիսի վարպետութեամբ խօսեց Չամբարանի և իմ յարաբերութեան մասին, որ չէի կարող հաւատ չընծայել նրան:

Այդ օրը ես դրական պատասխան չը տուի, բայց իր ներկայութեամբ մի բաց նամակ գրեցի պ. Չամբարանին և յանդիմանեցի, որ 50, 60 ռուբլու համար ինձ կնոջը Արմալիւրից վեր է առնում և ուղարկում Եկատերինօպոլ: Նամակը ստի ծառային, որ տանէ պօստ, տիկինը թախանձեց, որ ինքն տամ, ինքը տանէ. չը մոռանամ ասելու, որ բաց նամակի վրա կայ իմ պատկերը. ես ինչ կը մտածեմ, թէ տիկինը իմ պատկերով պէտք է միմայն ժողովրդին թախանձ:

Նախընտանց աղջիկը նամակը գրեց ծոցը, փոխանակ կայարան գնալու, ընկնում է անէ տուն, պատմում է, իբր 17 տարեկանից է ծողովել և տանում է թիֆլիս օրընայոյ յանձնելու: Մեր ծխականները լսելով որ երեք ցաւալի նկարագրութիւնը, տեսնելով նրա անհեղձ արտասուքը, և մի և նոյն ժամանակ ձեռքին իմ պատկերը գրութեամբ հանդերձ, թէև չեն կարողում, ամենքը առատ նուէրներ են տալիս:

Գանի մի օրիորդին և Երիտասարդներ իմանալով այսպիսի անձնագրի անձնագրութեան մասին, հետաքրքրվում են տեսնելու և ծանօթանալու, մինչև անգամ եթէ հար է մի քիչ աւելի օգնելու, որ խրախուսեն տիկինը: Շատ փոխադրուց յետոյ գտնում են կայարանում, բայց ոչ մեկու, այլ երկու ուրիշ անձանց հետ: Մանրանում են հետները, խօսում են: Ուսումնասիրում է թիֆլիսի օրիորդները և երիտասարդները կապակցում են, քաղաքավարութեամբ հասկացնում են, որ եթէ թղթեր ունի ցույց տալ: Տիկինը հետուից ցույց է տալիս իր պատկի վկայականը և իմ պատկերս, այնպիսի նամակ, բայց չէ տալիս կարգապէս: Վերջապէս յայտնվում է կեղծութիւնը: Օրիորդները և երիտասարդները լինելով թիւրքանդապետ, բարեւը են համարել չը դիմել ոտտի-կանութեան, և այդպէս օձիքը աղատել է մեր Նախընտանց աղջիկը:

Մայիսի 22-ի գիշերվան գնացելով եկա տեղս մի վարդապետ, Տիֆլիսի Պատմական ազգանունով, և ուղղակի գնաց Գեղուք քահ. Զաքարեանի մօտ իջաւ: Հետաքրքրութիւնիցս միւս օրը ցաւի եկեղեցի, որ իմանում ինչ վարդապետ է: Տէր-Գեղուք ծանուցումից երեսց, որ վարդապետը եկել է Պարսկաստանի Սոսի-փանոս Նախիջևանի վանքից այնտեղի ուղևորելու համար ժողովարարութիւն անելու: Ինքը կարճատեւ, միւրեւը և բեկերը բիշ չէի, կապույտ ակնոցներով, վերաբր զինի, ծաղկապի փլուրէ ձգած վրան՝ փառաւոր կերպով կանգնել էր աւագ դասում: Ես հասայ պատահաւոր սկզբներին. երեկ առաւօտեան ժամանացութեան մասնակցած պէտք է լինել, թանաքը այնպէս երեսց, պատարագից յետոյ բարեկցել և դուրս եկալ: Այդ նոյն օրը չը դիտեմ քահանաներից որը ստանում է մի նամակ, որի մէջ յայտնում են, որ վարդապետը ունեցած թղթերը կեղծ են: Պահանջում է գործակալը վարդապետից վաւերական թղթեր, վարդապետը ցույց է տալիս, և տեսնում են իսկապէս, որ կեղծ է: Թէ ինչ են ասում, ինչ են խօսում, չը գիտեմ. միայն վարդապետը իսկույն թողնում հեռանում է: Մայիսի 28-ին կարգում ենք «Մշակի» մէջ Կորին վարդապետի ստորագրութեամբ մի յայտարարութիւն, որի մէջ յայտնվում է որ ոչ թէ վարդապետ է կղած, այլ մի աւագաւ, որ յանդերձ էլ է այս լուսաւորեալ դարի մէջ ազգային խաղ խաղալու: Ուրեմն ասեմք, այժմ ունի հաւատալ և ողորմութիւն տալ:

Գարեգին քահ. Բագուարեանց

ՆԵՐՖԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Յունիսի 4-ին, Կովկասի կառավարչապետի օգնականի նախագահութեամբ, նահանգապետներ և Անդրկովկասի վարչութեան ուրիշներ կայացուցիչներ, նահանգապետ և գաւառական պաշտականների պարագլուխներին մասնակցութեամբ նշանակված է գլխաւոր կառավարչապետի խորհուրդի նիստը: Այդ նիստի զբաղմունքի առարկան է ժամանակաւորապէս պարտական գիւղացիների բնական տուրքի փոխանակ փողային հարկ նշանակելու հարցը:

Մայրաքաղաքի լրագրիչների ասելով, Մօսկվայի քաղաքային վարչութիւնը զբաղված է

յարմարաւոր բնակարաններ որոնելու հարցով: Այդ բնակարանները պատրաստուած են մօտ օրերս Մօսկվայում սպասովոյ 500 հազօնական գերէ զինուորներէ և 20 օֆիցէրներէ համար, որոնց բերում են պատերազմի դաշտից:

Պրօֆէսօր Մառ, մի քանի օր թիֆլիսում ուսումնասիրութիւններ կատարելուց յետոյ, երէկ ճանապարհ ընկաւ դէպի Ալեքսանդրօպօլ և Անի:

„Торж. Пром. раз.“ լրագրում տպւած է „С. Пет. Вѣд.“ լրագրի № 135-ում գետնելված էր մի նկատառութիւն, որ արտասովոր միւս լրագրիւններում էս, և որի մէջ հաղորդված էր, թէ Եւպոնիայի վերջին փոխառութեան թիւը թերն արագ տարածվում են Մօսկվայի դրամատէրերի մէջ: Ֆինանսներէ մինիստրութեան մէջ Մօսկվայի բօրայի կօմիտէից ստացված տեղեկութիւններէ համաձայն, այդ լուրը բոլորովին անհիմն է և, հաւանօրէն, թիւրիմացութեան արդիւնք: Մօսկվայի դրամատէրերը ոչ-խաղող չափերով մասնակցել են ոչ թէ Եւպոնիայի բաց արած փոխառութեանը, այլ ուսանական վերջին 500-ամեց փոխառութեանը, որ բաց է արված Եւպոնիայի դէմ մղվող պատերազմի կարիքներէ համար. դրա պատճառով էլ սովորաբար կոչվում է այդ փոխառութիւնը «Եւպոնիական»:

Կովկասի կայսերական բժշկական ընկերութեան վարչութիւնը ներկայ յունիսի 1-ին Կովկասի գեղարտեսական ընկերութեան խորհրդին ուղարկել է ուսերէն, հայերէն, վրացերէն և թուրքերէն լեզուով ժողովրդական քերթիկներ բոլրի (մոլոդոր), ինֆուլնցայի, շերմի, խօրայի, արիւնային փորձութեան և խելովորներին օգնութիւն տալու մասին: Ուղարկելով յիշված թիւրքիկները, բժշկական ընկերութեան վարչութիւնը խնդրում է գիւղատնտեսական ընկերութեան խորհրդից կարգադրութիւն անել տարածելու նրանց ժողովրդի մէջ և այդ ճանապարհով օժանդակել երկրի ազգաբնակչութեան մէջ բժշկական և առողջապահական հասկացողութիւնների դարգացմանը:

„Нов.“ լրագիրը հաղորդում է, որ Պետերբուրգի քաղաքային խորհրդին մէջ հարց է յարուցված Պետերբուրգը հեռախօսով կապել Ֆինլանդիայի մի կետօնական քաղաքի հետ և դրանով մայրաքաղաքը դնել հեռախօսական յարաբերութեան մէջ ամբողջ Ֆինլանդիայի հետ, որովհետեւ այդ երկրի բոլոր քաղաքները կապուած արդէն իրար հետ կապված են հեռախօսային խիտ ցանցով, այն ինչ Պետերբուրգը դեռ համարեա ոչ մի այդ օրինակ ցանց չունի. նա միացած է միայն Մօսկվայի և մի երկու ուրիշ կարեւոր կէտերի հետ:

Միջնակարգ դպրոցների բարենորոգութիւնը, որ մտցված է արդէն գիմնազիւնների առաջին 5 դասարաններում, ներկայ ուսումնական տարում մտցվում է և 6-րդ, յոնարէնը այլևս դադարում է պարտադիր առարկայ լինելուց և նրա փոխարէն ներմուծվում են երկու նոր լեզուներ:

„Нов.“ լրագիրը հաղորդում է մի ընդողջ փաստ Միւրիլի արդէն բաւական կուլտուրական նահանգների կեանքից: Այդ փաստն հետեւեալն է: Բրիւտսկի նախկին գեներալ-նահանգապետը, մշտական դժուարութիւնների հանդիպելով Եւպոնիայի շրջանի և Ենիսէյսկի ու Իրկուտսկի նահանգների հեռաւոր մասերի համար բժշկներ գտնելու գործում, պատշաճաւոր իշխանութեանը դիմում էր արել, որ Արեւելեան Միւրիլայի համար նշանակված ուսանողական թոշակները (ստիպենդիաները) Տօմսկի համալսարանում տրվեն միայն բժշկութիւն սովորող երկուսուսուներէ հեռաւոր մասերէն պարտաւորացնելով նրանց որոշ թիւով տարիներ ծառայելու գեներալ-նահանգապետի նշանակած տեղերում: Լրագիրը լսել է, որ ժողովրդական լուսաւորութեան մինիստրութիւնը վերջին օրերս յարգել է յիշված դիմումը և վճռել է Տօմսկի համալսարանի իրաւարանական ֆակուլտէտի 20 թոշակները յատկացնել բժշկական ֆակուլտէտի ուսանողներին:

ՁԱՆԱՆՕՂԻԻՑ գրում են մեզ հետեւալը. «Այսօր, մայիսի 28-ին, Ջալալ-Օղլիի և Վօրօնցովի գիւղերի մէջ տեղը երկաց ամպի թաթառ, որ կախված երկնքից՝ շէկ գոյն ունէր: Նա պտոյտ գալով շարժվեց դէպի հարաւ: Մեր հասարակ ժողովրդի մէջ այդպիսի ամպը

կոչվում է վիշապ—«ուշաք» և տեղ-տեղ էլ «պոչ»: Թաթառը գնաց դէպի Չիբուխի ուս գիւղը, որտեղ քանդեց մէկ փայտաշէն տուն, մինչև յատակը, բայց արեց այդ տան ցորենի ամբարի գլուխը և միջի բոլոր ցորենը դուրս քաշեց վեր և չը թողնելով մէջը ոչ մի հատիկ և քանդեց բոլոր տները գլուխները ու բերան միտները: Չիբուխի գիւղի մարդիկը փախան՝ դեռ պոչը նրանց չը հասած՝ պահվեցին գիւղի մօտ գտնվող քարափի տակ, բայց երբ տեսան որ քարափի քարերը քանդվում և ցած են գլորվում, փախան այդ տեղից էլ վերև, գետի ափով: Թաթառը վերցրեց մի ֆուրգօն տան դռնից և զցեց քարափից ու կոտրատեց: Չիբուխի գիւղի կրած վնասը շատ է, բայց ճիշդ դեռ չէ որոշված: Պոչը Չիբուխի ընդերքից յետոյ իր ընթացքը ուղղեց դէպի Ջալալ-Օղլի: Մեր ժողովուրդը մեծ երկիւղի տակ ընկաւ, քահանաները, գլխաւորը գահաճառում էին մայր եկեղեցու գահաճառները. մարդիկ բարձրացել էին տանիքների վրա և հայտն էին, թէ պոչը ինչպէս է դէպի մեզ գալիս սարերի վրայով, քար, հող, աւազ բարձրացնելով, ճանապարհներից քարերը շարժելով: Վերև յիշած ցորենի ամբարի մի մասը բերեց թափեց իմ հարեան խարսկ Վարդան Գեորգովի տան վրա: Բայց թաթառը մեր գիւղին չը հասաւ, մերձակալ սարի վրայով աւերուցներ անելով բարձրացաւ դէպի երկնքը: Այդ երկոյթը մեզ անձանթ է: Նա ժամանակ ժամանակ տեղի է ունենում մեր կողմերում: Մի թաթառ վեց տարի առաջ իջաւ. Լօռու Վարդաբուր գիւղի մօտ և ս. Մարգիս ուխտատեղի ահագին կադնի ծառերը խլեց արմատից և կոտորատեց և արմատախիլ արեց կաղնիները:

ԳԱՆՁԱԿԻՑ մեզ գրում են. «Եղանակներն այժմ բաւականին լաւ են: Դաշտավայրում սկսվել է արդէն գարնի հունձը. շուտով կը սկսվի ցորենիւնը: Եթէ անձրևները չը խանգարեն դաշտավայրերում հունձը բաւականին աշոյ կը լինի թէ քանակով և թէ որակով:

ԻԳԻԻԻԻՑ մեզ գրում են. «Երևանի նահանգի Սուրմալու գաւառը այս տարվայ նման աննպաստ եղանակների դուշէ երբեք պատահած չը լինի, որով երկրագործութիւնը ահագին վնասի ենթարկվեց: Մայիսի 20-ից միայն երկինքը պարզեց, անձրևները դադարեցին և այդ օրվանից միայն սկսվեց դաշտային աշխատանքը: Սովորաբար բամբակը ցանվում է մինչև ապրիլ ամսի 20-ը կամ վերջը, որից յետոյ ցանվածները յուսալի չեն կարող լինել. իսկ այս տարի թէպէտ մայիսը վերջանում է, բայց դեռ բամբակի ցանքը չէ վերջացել: Անձրևների տեղացին անդադրում, ամենաշատը երկու օր ընդմիջվումով. շատերը չը կարողացան վաբել, ոմանք վարածը չը կարողացան ցանել, ոմանք ցանածը չը կարողացան մարկոսել, ոմանք էլ մարկոսածը չը կարողացան տափանել և այլն: Այս դրութեամբ ցանածից լին արդեն կարելի է սպասել աշնանը, որի յոյսով ապրում են բոլոր թշուառ գիւղացիք: Յորդառատ անձրևները առաջացրին նշանաւոր հեղեղներ, որից նոյնպէս նշաւաւոր վնաս է հասնում երկրագործութեան»:

ԴԵՐԻՔԵՆԻՑ մեզ գրում են. «Էջմիածնի Դիւանի գեղանապետ Կորին վարդապետի «Մշակի» էջերում նկարագրած Տրիփօն վարդապետը սրանից տաւն և հինգ օր առաջ իշխանելով Դիւրեղիւղում, մօտ տաւն օր հիւր մնալով պ. Մարգարէ Մարուխանեանի տանը, ապա ճանապարհովից Վլադիկաւկազի վրայով դէպի Արմաւիր ու Նոր-Նախիջևան իր խաչագողութիւնը շարունակելու: Նրա յայտեղից գնալուց յետոյ պարզվեց, որ յիշեալ կեղծ Տրիփօնը ճանապարհին մօտ երեք հազար ռուբլի փող է ժողովել Նախիվկայի վանքում նոր բացվելիք որբանոցի համար: Նոյնպէս դիմել է նախկին միջոցներ խնդրելու նոյն նպատակի համար պ. Մ. Մարուխանեանին և ուրիշներին, բայց մերժում ստանալով, թողել ու փախել»:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԵՈՒՐՁԸ

Յամագասան՝ Կուրապաշկինի մասին: Եւպոնիական բանակների ընդհանուր հրամանատար Յամագասան, «Times» լրագրի թղթակցի տակնով, ի պատիւ իրան տուած մի բանկէտի ժամանակ, պատասխանելով իրան ուղղած բարեմաղթութիւններին, ասել է. «Յանձին գեներալ Կուրապաշկինի, որի հետ ես ծանօթ

եմ արդէն 8 տարի, ես ունեմ մի լուրջ հակառակորդ, խորագէտ, տաղանդաւոր դեկավար: Գինեթալի ռազմական փորձառութիւնը, ինչպէս և ուսաց զօրքերի անձնագրութիւնը, նրանց դիմացակամութիւնը, քաջութիւնը ինձ շատ լաւ յայտնի են, բայց այդ ամենը չէ կարող կասեցնել ինձ իմ նպատակից և մենք կը կուենք մինչև ամենավերջին մեր ոյժը և չենք վերջացնի այս արեւնապաւն դիւրը, մինչև որ աշխարհիս երեսին կը գտնվի մի հատ եւպոնիացի, ընդունակ գէնք կրելու: (P. A.)

Մուկդէնի չինական լրագիրը՝ Մուկդէնում հրատարակվում է չինարէն մի լրագիր, որի նպատակն է—ազգել ընդհանրի վրա և պահպանել նրանց մէջ ուսանական հեղինակութիւնը: Այդ լրագրի վերջին համարում տպված է, թէ Եւպոնիան փորձեց երկրորդ փոխառութիւն կնքել Միացեալ-Նահանգներում 8,700,000 Փրանկի, բայց նրան չաջողվեց այդ բանը: Նախկին կոտի մասին ասված է, թէ ուսաններ կորցրին այդ ճակատամարտը եւպոնացիների թուական գերազանցութեան պատճառով, բայց Ռուսաստանը շուտով կը թելադրէ հաշտութեան պայմանները Տօմսկում: (H. A.)

Մեծ-Բրիտանիայի ծանօթ օրու-Եւպոնիական պատերազմի մէջ: Մի բարձրատիման անգլիական դիպլոմատ մի յօդուած է տպել «United Service Magazine» լրագրի մէջ, որով քննում է Մեծ-Բրիտանիայի բազմաբանական շահերը ներկայ պատերազմի մէջ: Նա ասում է. «Անգլիայի ապագան ցանկալի է դարձնում, որ Ռուսաստանը կատարեալ պարտութիւն չը կրէ, բայց և փառաւոր յաղթութիւն չը տանէ, այլ փոփոխական և դժուար կուլեց յետոյ կնքէ անվճարական հաշտութիւն: Մեծ-Բրիտանիայի իսկական շահերը պահանջում են, որ Ռուսաստանը յոգնեցուցել կուլեց յետոյ պահէ իր ձեռքում Մանչուրիան Պօրտ-Արտուրի հետ միասին, բայց այնպէս որ միշտ վախենայ իր արքայադուրեմի յարաբերութեան մասին: Միայն այդ դէպքում, երբ Հեռաւոր-Արեւելքը երկար ժամանակ կը զբաղեցնէ և կը կապէ Ռուսաստանի դիպլոմատիական ուղադրութիւնը և կը գրաւէ նրա գիւղերական ու ծովային բնակչութիւնը,—մի բան, որ հնարաւոր է, եթէ Եւպոնիան իբրեք վարձատրութիւն ստանայ Կօրէան և Մանչուրիայի սահմանում պահայի դառնայ,—միայն այդ դէպքում, Մեծ-Բրիտանիան կարող է այլ ևս չը մտածել իր հնգլական սահմանների մասին և անարգելք շարունակել իր քաղաքական գործադրումը: Եթէ ուսաններ փառաւոր յաղթական ճակատամարտ տանեն և եւպոնացիներին շարտեն ասիական շահերը Հեռաւոր-Արեւելքում կը վնասեն, իսկ այդ շահերը ձգտում են դէպի Եւպոնիական հողեր: Միւս կողմից հոսաց տիրապետութեան հաստատութիւնը Մանչուրիայում կը խափանէ Եւպոնիայի չափազանց տարածումը: Թէեւ Մեծ-Բրիտանիան ազնուութեամբ է վերաբերվում անգլո-եւպոնական դաշնակցութեան և իր անկեղծութեան իբրեք պայտքից պատրաստ է աջակցել Եւպոնիային պրօգրէսի, քաղաքական բարգաւաճման, տնտեսական բարեկեցութեան շաղկում, ինչպէս և նորաստեղծ նրա կուլտուրական-պատմական միասնային Կօրէայում, այնու ամենայնիւ բրիտանացիները երբեք հակումն չունեն դառնալ միայն յեռակէտ, որի վրա երիշտաւոր պետութիւնը կարողանայ շրջել ծաղիկների արձակել և դառնալ հզօր պետութիւն ասիական ցամաքի վրա: Այդ պատճառներով, անգլիական տեսակէտից, ցանկալի է չայնպիսի հաշտութիւն, որ տար Եւպոնիային այդպիսի հզօր և ծաղիկալ պետութիւն դառնալու միջոցը: Ի վերջոյ—ցանկալի է շիտակ հաշտութիւն, որ արդարաբար բաժանել երկու պատերազմողների մէջ վիճելի երկիրները—Մանչուրիան և Կօրէան»: Ուրեմն, անգլացիները հետեւում են հին դէպի—«Divide et impera», «Բաժանեա, գի տիրեցես»: (Нов.)

Ռուսներ շատ գոն են: Պարիզի լրագրիւններին հեռագրում են Պետերբուրգից, որ վերջին օրերս Պետերբուրգի գիւղերական շրջաններում շատ լաւ են գլխաւոր բանակաւորից ստացված լուրերով: Ռուսներին աջողվել է ամուր կերպով հաստատվել Սիւեանում և եւպոնացիները շատ մեծ դժուարութեամբ կը կարողանան գրաւել այդ ռազմագլխական կէտը: Այդ կէտը պահելով, ուսաններ հնարաւորութիւն կունենան պատրաստվել շարժվելու Պօրտ-Արտուրի ազատութեան համար: Նուա-կիւրեք և Կիլէր գեներալները հնար են գըտել Պօրտ-Արտուրի հետ յարաբերութիւն պահպանելու: Այս օրերս գեներալ Կուրապաշկինը

ուղարկել է լազնական հեռագիր. «Կատարված է», որ անկասկած, ահագին նշանակութիւն ունի: (H. A.)

Ռուսաց զօրի երեւումը Գեղարմուտ մեծ յուզմունք առաջացրեց Եւպոնիայում: Այժմ գէնքի կոչվող չորրորդ բանակի 1 և 2-րդ դիվիզիաները սահմանվում են Գէնգան ուղարկվելու: Նանշանի յարձակման ժամանակ եւպոնացիները 30 մեծ պաշարողական և մինչև 250 դաշտային թընդանօթներ ունէին: Յայտնի է, որ բացի «Մատուցվեց» դրահաւորից եւպոնացիները նոյն օրը կորցրին մի ուրիշ դրահաւոր, որ ընկղվեց Պէշկիւան ծոցում: Եւպոնական հիւպատոսը դրահաւորի անկման վայրը յայտնեց փտնաւոր նաւագնացութեան համար և դրել է այդտեղ դրօշակ. ընկղմված դրահաւորի սպասաւոր մարմինը փրկված է: Տօկիօում գտնվող պատերազմական թղթակցները այժմ թղթուութիւն են ստացել գնալ դէպի Պօրտ-Արտուր: Այդ հանգամանքը առիթ է տալիս եզրակացնելու, որ շուտով եւպոնացիները կը սկսեն գրոհ տալ Պօրտ-Արտուրի վրա: Նրա շուրջը կենտրոնացած է 70—հազարեան մի բանակ և 50,000 պահաւոր զօրք: (T. A.)

Պօրտ-Արտուր և Բալթիական նաւատորմ: Պօրտ-Արտուրի վիճակի մասին տեղեկութիւններ բացառապէս ստացվում են Չիֆուցի, չինացիների միջոցով: «Times» լրագրի թղթակցիցը, որ իր սեփական շոգնաւով պտոյտ է դալիս Վէյխաւ-Վէյ և Էլիօտեան կղզիների միջև, հեռագրում է, թէ ոչ մի հնարաւորութիւն չը կայ ստանալ որ և է ճիշտ լուր Պօրտ-Արտուրից: Մի ընդարձակ առաջնորդող յօդուածի մէջ «Times» տընում է ապացուցանելու, որ բալթիական նաւատորմը այս ամառ ոչ մի դէպքում չէ կարող դուրս գալ իր ջրերից: (Вирж. Вѣд.):

—Մօսկվայի հիւսիս-ամերիկական հիւպատոսների եղբայր Սմիլը վերադարձել է Պետերբուրգ և պատմել «Times» լրագրի ներկայացուցչին, թէ նա նոր է վերադարձել Պօրտ-Արտուրից և կարծում է, որ եւպոնացիներին չի աշոյվել վերցնել բերրւ առանց մարդկանց ահագին կորստի: «Եւր» ես դուրս եկայ Պօրտ-Արտուրից—պատմում է նա— ուսաներ այդտեղ կային 38,000 հոգի: Նրանք ամենքը լղված են արիւթեամբ և կայտառութեամբ և պատրաստ են ամեն բան դոնել բերդի պաշտպանութեան համար: Բոլոր բարձրութիւնները Պօրտ-Արտուրի շուրջը զօրեղ ամրացրված են խրամատներով և պատնէշներով: Արտիլլերիական բաւարեղների համար տեղերը ընտրված են գործի կատարեալ հմտութեամբ: Ես հաշուեցի 3000—4000 թիւանօթներ: Եւպոնացիները կը կարողանան վերցնել Պօրտ-Արտուրը միայն այն պայմանով, եթէ ոյժերի ճնշող գերազանցութիւն ունենան, կամ ուսանելին յանկարծակի ըրեն: Պաշար ուսաններ ունեն 4½ տարվայ համար: (Рыс. Вѣд.):

«Կիօնի լրագիրը» ցոյց է տալիս այն դժուարութիւնները, որոնք պէտք է յայտնվեն, երբ բալթիական նաւատորմը գնայ Հեռաւոր-Արեւելք: Ամենից առաջ նաւատորմին ածուխ հայթայթելու կդանակը կը դանդաղեցնէ նրա ընթացքը երկու-երեք ամսով աւելի, քան այդ կը լինէր գործերի կանոնաւոր դրութեան ժամանակ: Մինչև նաւատորմի դալը, վաղիկ-փոստիկի նաւահանգիստը արդէն կը ծածկվի սառուցով և, այդպէս միայն անապայման հաւատացած լինելով թէ Պօրտ-Արտուրը կարող է դուրս գալ: Երբ վաղիկ-փոստիկի նաւահանգիստը կը ծածկվի սառուցով և եթէ Պօրտ-Արտուրը կընկնէ եւպոնացիների ձեռքը, այդ դէպքում բալթիական նաւատորմի դրութիւնը կըրտիքական կը լինի: Եթէ այդ ժամանակ նաւատորմը հասած կը լինի Սայգօն, Փրանսիական չէզոքութիւնը խիստ փորձաքան պէտք է ենթարկվի և նաւատորմը պէտք է յետ դառնայ, իսկ այդ ժամանակ բալթիական ծովն էլ կը ծածկվի սառուցով: Եւ այդպէս, լրագրի կարծիքով, եթէ Պօրտ-Արտուրը ընկնի մինչև սեպտեմբեր, Բալթիական նաւատորմը չի ուսուցվել և կը մնայ իր տեղը մինչև յաշորդ նաւագնացական շրջանը: (С. Пет. Вѣд.):

Մանչուրական բանակի առաջ դիւնիս կայ: «Daily News» լրագիրը ցոյց է տալիս, որ մանչուրական բանակի առաջ մի ծանր դիւնիս կայ: Պօրտ-Արտուրը փրկելու յաղթական շարժման համար հարկաւոր է 100 հազարից ոչ պակաս զօրք, բայց դրա համար պէտք է պաշտպանութեան հասուն և հիմնաւոր պլաններ հիւսիսում խանգարվեն և բա-

Նախկին կենտրոնացման փոխարեն պետք է թուլացնել նրան կտոր-կտոր անելով, մինչդեռ Պորտ-Արտուրի նշանակությունը Ռուսաստանի համար առհասարակ չէր ընկած և անհրաժեշտ էր պաշտպանական գործը հիստորիկ և շարժական լինելու դեպքի հարաւ, մանջուրական բանակը պետք է վտանգի ենթարկվի ձախ թևի վրա, հուսովի բանակի կողմից: Սյուչիսով գրիւմ ման հետևեալ ձևով է ներկայանում. փրկելով Պորտ-Արտուրը, եթէ ժամանակը բաց չի թողնվի, ուստի բանակը կարող է կորցնել Մանջուրիան: (Рыс. Вѣд.):

ՆԱԽԱԿ ՊԱՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

Թարգմ. մայիսի 15-ին

Ղալա-Բերդաթաղի «Արամեան և Ս. Աննա-յան» երկսեռ ուսումնարանը բաւական հին պատմութիւն ունի. 1850-ական թուականներէն յայտնի Սաթուրեան Սահակ եպիսկոպոսը Արարատականի առաջնորդութիւնը Մակուի Թադէոս Առաքելի վանքից փոխադրում է այստեղ՝ Թարգմ. Գործունեայ եպիսկոպոսը, առաջնորդարանի այժմեան շինութիւնը կառուցանելուց յետոյ, ձեռք է զարնում և ուսումնարանի շինութեան. 1851 թուին շինում է Արամեան ուսումնարանը, իր ժամանակի համար մի նշանաւոր շէնք, որ հետզհետէ վերանորոգվելով և ընդարձակվելով նոր բաժանմունքներով՝ դարձել է այսօրվայ յարմարաւոր շինութիւնը: Եթէ մեծ ու փոքր դասաքանիներ, ուսուցչակոմիտէ, տեսչի սենեակը և Թատերասանը գտնվում են երկու ընդարձակ բակերի շուրջ, որոնք ծառայում են աշակերտներին իրենց զբոսանքի: Իսկոյնը ունի ընդարձակ հորիզոն, և միայնակ լինելով՝ առողջապահական յարմարութեան կողմից ետ չէ մնում: Լիլաւա Թաղի դպրոցի փառաւոր շինութիւնից: Լայն հորիզոն ունենալը դպրոցի մի խոշոր առաւելութիւնն էր համարում, որովհետեւ, այստեղ, մանաւանդ Բերդաթաղում, բոլոր անիւր խիստ ցած են փողոցից և շատ նեղ հորիզոն ունեն: Անսովոր մարդու համար անիւր մի մի բանտ են, ուր իշխում են 5—10 աստիճաններով: Արամեան դպրոցը փողոցի մակերեսից բարձր է և խոնավութեան նշան չունի ամենևին:

Օրինորդաց մասը—Ս. Աննայան դպրոցը—շատ ուշ ժամանակում է շինվել. այն ժամանակ, երբ Արամեան դպրոցը շինութեան գործն էր գլուխ գալիս, թի էր մտածում աղջիկների մասին անգամ, ուր միայն թէ նրանց կրթութեան մասին հոգային. չէ որ այնտեղի մի բանտ հայերը լիզուից և կրծից զատ ամեն բանով թուրք էին այն ժամանակ. և թի գիտէ եթէ մտածէին էլ, թուրք տարբեր ինչ խառնուստ օյիններ պիտի սարքէր դպրոց յաճախող աղջիկների գլխին, բանի որ այժմ էլ նոյն իսկ երբեքս լինում են դէպքեր:

Օրինորդաց ուսումնարանի յարմարաւոր շինութեան ուշ ժամանակում շինվելն էլ ցոյց է տալիս, որ պահանջը շատ ուշ է զգացվել: Ներկայ շէնքը շինվել է 1887 թ. Թարգմ. ներքից դեռ ևս չէր մուտքանում Շիրակեցի Ստեփան եպիսկոպոս Միսթաթեանի օրով՝ Թուսմանեանների ծախսով. շինութիւնը յարմարեցրած է առողջապահական բոլոր պահանջներին: Դիտելով որովհետեւ բակը բնի փոքր է, պարագայում, դասերի ժամանակ կարող է խանգարվել. երբ պատուանները բաց են մնում, հարկան դասարանի անցած դարձածը լսվում և տեսնվում է:

Այս դպրոցների նիւթականը ապահովում են բազմաթիւ կարկաստաններով. չունի մի հաստատուն եկամուտի աղբիւր, և այդ պատճառով էլ հոգաբարձութիւնը ամեն տարի գաւառական հնարքների բանեցնելով՝ հաշիւը մի կերպ փակում է և ուսուցչիներին ուսման կառնաւորապէս վճարում է: Եկամուտի գլխաւոր աղբիւրներն են. դրամագլխի տոկոսը, եկեղեցու սեփականութիւնից յատկացված օժանդակութիւնը, ներկայացումներից և Թատերասանից ստացած արդիւնքը, աշակերտների թոշակաւորումը՝ (3—9 թիւանով). վիճակաւորներից ստացած արդիւնքը, Վալիաւոթ Թագաւորանի տարեկան նուէրը՝ 160 թիւան (300 ռուբլի). ուսաց հիւպատոսի իրենուսաց լեզուի ուսուցչի ուսման վճարած 500 ռուբլին և ուրիշ պատահական նուէրներ: Հոգաբարձութեանը հ հոգի են, չորրորդն է դպրոցների տեսուչը, որով դպրոցների նիւթական և ուսումնական մասերի շարկապումն է առաջ գալիս: Մանկավարժական կարգադրութիւնները թողնված են ուսուցչական ժողովին. իսկ ինչ վերաբերում է դասարանական փոփոխութիւն-

ներին—աւելացնելուն կամ դարձնելուն—այս թողնված է հոգաբարձութեանը, և անհրաժեշտ է այս առթիւ եղած որոշումների մասին հարցնել և տեսչի կարծիքը, ահա այս մտադրութիւնով է, որ նրան էլ են ընդունել հոգաբարձական կազմի մէջ: Պարտաճանաչ չի հետ, առանց ձանձրանալու երկար տարիներից ի վեր աշխույթեամբ առաջ են տանում հայկական դպրոցի, այն էլ Պարսկաստանում, դժուարին գործը, որի համար երբեքս ուղղակի հնարագիտութիւն է հարկաւոր, որ նոր սկսված ուսումնական տարին էլ աշխույթ վերջնաւ, և, եթէ հնար է, դատարաններ թիւր բարձրանայ:

Ուսուցչական կազմի մասին այս պէտք է ասել, որ մի մասը փորձված մարդիկ են, իսկ միւսը թարմ և դեռ ևս անփորձ ուսիւր են, որոնց մասին մի եզրակացութիւն հանել դեռ վաղաժամ է. միայն յաճախ նրանցից լսում ենք տրտուճներ Գ. բաժանմունքի և Ա. դասարանի մասին, որոնցից առաջինում 55 և երկրորդում 63 աշակերտ, աշակերտուհիներ կան: Իրեն նոր ուսուցչիներ, մինք էլ համաձայն ենք, որ նրանց համար շատ դժուար է 60 փոքր երեխաների բան հասկացնելը: դժուար է կարգ պահպանել: Այս մեծ անյարմարութիւնը, որ իրան թոյլ է տուել հոգաբարձութիւնը, նիւթականի անձուկ լինելու պատճառով է: Ի նկատի առնելով, որ միւս Թաղի դպրոցը փակված է, և օտար բարոյիչների դպրոցները հետզհետէ իրանց ծրագրերը ընդարձակում են, հոգաբարձութիւնը կարևոր համարել մի մի դասարան աւելացնել, բանալով տղայոց Ե. դասարան և օրինորդաց Գ. Բայց այս բանի համար եղած նիւթականը չէր բաւականանում, ուստի մնում էր դասարաններ միացնելով, մի և նոյն թւով ուսուցչիները աւելի ժամեր շահել, և յատկացնել բացվելիք դասարաններին: Չէ հաշւած դպրոցի մի քանի պակասութիւնները—որոնց մասին յետոյ կը տեսնենք—այս երկու բազմամարդ դասարանների միացումը մանկավարժական և վարչական միակ խոշոր պակասութիւնն է. արժէ աւելի ծանրանալ այս կէտի վրա, որպէս զի գոնէ եկող տարի նոյն անյարմարութիւնը չը կրկնվի: Վնասը կրկնակի է լինում. այս բանի համար մէջ եմ բերում նորիկ ուսուցչի խօսքերը, որ յոգնած վերադառնում էր այդ դասարաններից—«Եղբայր, պարագայի չի լինի այդ խաժամուժի մէջ. ոչ մենք ենք կարողանում կանխաւոր մի բան անցնել, ոչ էլ նրանք կարող են սովորել. այդ երկու դասարաններում մեթոդի մասին էլ չենք կարող մտածել. մեր բնական մեթոդն էլ է փչանում»: Իմ կարծիքով շատ իրաւացի է այս նորիկ և անփորձ ուսուցչիներին գնալ դպրոց:

Ի պատիւ տեսչի և ուսուցչական խմբի պէտք է ասել, որ ուսումնական տարին վերջանում է ահա, և ոչ մի անախորժ միջադէպ չէ պատահել. ամեն տարի մի քանի անհամ զէպքեր եղել են միշտ, որ խօսակցութեան առարկայ են դարձել և իրանց վարկը ձգել են ժողովրդի առաջ: Այս տարի, թէ և կազմը կրտով փոխվեց, բայց տեսչի փորձառութեան և անդամների գիտակցութեան շնորհիւ՝ դարձեալ չը կրկնվեցին նախորդ տարիների անվայել զէպքերը: Ներկայ խմբի մեծամասնութիւնը կազմված է ձեռնարանական և ձեռնարանաւոր երիտասարդներից. դժբաղդաւար համերաշխութիւն չունեն. չունեն և անձնավստահութիւն, որով և այս կամ այն կերպ չեն աշխատում մասնակցութիւն ցոյց տալ հասարակական գործերի մէջ: Այս բանը գուցէ մասամբ բացատրվի նրանով, որ օտարական են, նորիկ և անձնաթի տեղի պայմաններին: Եկող տարի, ուսուցչական կազմի անփոփոխ մնալու դէպքում, աւելի եռանդ և գործունէութիւն է պահանջվում նրանցից, շատ երկնոտ են. նրանց դրդել է հարկաւոր:

Ամփոփելով մեր ասածները դպրոցների նիւթականի և ուսուցչական կազմի մասին, եզրակացնում ենք, որ բացի յիշած պակասութիւններից, ուսումնական գործը աշխույթ է ընթանում. բոլոր ուսուցչիների կարծիքով միացեալ երկու դասարանների առաջադիմութիւնը անբաւարար է, բայց միւս դասարանները կանոնաւոր են, և աշքի ընկնող ուրիշ անհարթութիւն չէ նկատվում: Բայց այս մասին միւս անգամին:

Նորիկ-ից.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Փրանսիական պատգամաւորների ժողովում, մինչևսոր Դէլիասէ, պատասխանելով պատգամաւոր Պրէսանսէի հարցին Հայաստանում տեղի ունեցած թիւրքական գաղանդութիւնների վերաբերմամբ, ցոյց տուեց, որ Բերլինի դաշնագրի ժամանակից Փրանսիան մի քանի անգամ օգնութիւն է արել իրաւործելու այդ դաշնագրի այն յօդուածները, որոնք վերաբերում են Մակեդոնիային: Ինչ վերաբերում է Հայաստանին, Փրանսիան աւելացրել է իր գործակալների թիւը նրա գնահատան շրջաններում: Մի և նոյնը արել են Ռուսաստանը և Անգլիան: Իր ձառի շարունակութեան մէջ Դէլիասէ ցոյց տուեց, որ հիւպատոսների ներկայութիւնը Հայաստանում մեծ թիւթեւութիւն էր նրա ազգաբնակչւի հանձար: Եթէ Դ. Դոան—շարունակեց մինչևսոր—չէ կարելի մերժել իրաւունքը նրա հողի վրա բնակված պատգամաւորները ճնշելու, միւս կողմից նրան կարելի է յանդիմանել այն բանի համար, որ նա պաշտպանում է թիւրքայաւում այնպիսի վարչական սխտեմ, որի ժամանակ ապստամբութիւնները միակ փրկութիւնն են ազգաբնակչւի համար: Մինչևսորի ասելով, միջոցներ են ձեռք առնված, որ հիւպատոսները Մուշում միայն իրանց տեղը և հարորդեն այն ամենը, ինչ այնտեղ կատարվում է: Բացի դրանից, Գ. Պօլի ֆրանսիական դեսպանին հրամանագրված է բանակցութիւն ունենալ միւս գնահատաների հետ և կառավարութեան ուղղութիւնը դարձնել, որ խիստ միջոցները այլ ևս չը պիտի լինեն և այժմ բանը միայն այն է, որ օգնութիւն հասցնվի անմիջ ֆուսվածներին և որ օսմանեան կառավարութիւնը չը պիտի կարծէ, թէ պատասխանատուութիւնը նրա վարձուների համար—մի դատարկ ձայն է: (Topr. Ar.)

—Գ. Պօլից հետագրում են «Ռուսաց գործակալութեանը». «Անպիսիական, ֆրանսիական և ուսաց դեսպանները խստապիղ խորհուրդ էին տալիս երէկ Բ. Դոան չը թոյլ տալ բրնտութիւններ Բիթլիսի վիլայէտում հայկական անկարգութիւնները ճնշելու ժամանակ: Բ. Դոան խոստացաւ կրկնել իր նախկին հրամանագրութիւնները»:

«ՄՇԱԿԻ» ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍԱՅ ԳՈՐԾԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆՑ

1 յունիսի

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Գինեւրալ-ադիւտանտ Կուրօպատկիւնի հեռագրերը Նորին Մեծութեան 1904 թ. մայիսի 31-ին. «Այսօր մայիսի 31-ին առաւօտեան իմացվեց հապտանգիւրի արշաւանը Պուլեանդեանից դէպի հիւսիս: Ցերեկվայ ժամը 2-ին յայտնի դարձաւ, որ յարձակման ճակատը Վանդեզու գիւղի մօտն է մինչև Տասախօ գետի հովիտը և յարձակվողների ընդհանուր թիւը երկու դիվիզիա է, որից մէկը ընթանում է Տասախօ գետի հովիտով: Ժամը 4 և 30 րօպէին թշնամին կանգնեցրեց արշաւումը, գրաւելով Տաուդեադուն, Չմանչեաուն և Լինձեաուն գիւղերը և բարձրութիւնները Վանդեզուից հարաւ: Մանրամասն տեղեկութիւններ մեր կորուստների մասին մինչև այսօր ես չեմ ստացել: Վերաւորված են հարեւրապետ Չերեպալինը և մի քանի զինւորներ: Ստացված տեղեկութիւնների համաձայն այսօր չէ երեացել հապտանգիւրի արշաւումը Սիււեանից դէպի Դօլինեան անցքը»: Գինեւրալ խորհուրդիչ հեռագրերը գլխաւոր շտաբին մայիսի 31-ից. «Մայիսի 30-ին գիշերը Վաֆանդեան կայարանից դէպի հարաւ և Բիցլիւմ-Պուլեանդեան գծից դէպի հիւսիս, հապտանգիւրի յարձակվեցին մեր պահակաւոր վրա Ուդեադէն գիւղի մօտ, բայց յետ մղվեցին կորստով: Նոյն գիշերը եկեղ յետոյ, որ տեղի մինչև առաւօտ մեր զօրախումբը գրաւեց կիրճը և բարձրութիւնները Լիդիատուն գիւղի մօտ: Մեր կորուստները գիշերային այդ գործողութիւնների ժամանակ չորս սպանված և 18 վիրաւորված զինւորներ են: Մայիսի 26-ին, Երեկոյեան, պօրէնչիկ Լանգ, որ ուղարկված էր խուզարկութեան Ուդֆաօնեկի միջոցով, 18 վիրաւոր Այեանեանից դէպի հիւսիս արեւելք, ենթարկվեց յարձակման հապտանգիւրի զօրաւորի կողմից, բազկացած երկու վաշտից և ձեռնամարտից յետոյ կարողացաւ ձգել ու անցնել: Ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, 3000 հոգուց բաղկացած մի հապտանգիւր զօրախումբ արշաւում է Սոււայօնեանի վրա, հարաւից»:

ՏՕԿԻՈ: (Բէյութ. գործ.): Երէկ երեկոյեան երբ «Տաւիսօկամարու» փոխադրականն եւս աւաններ էր գնում Պորտ-Արտուրի նաւահանգստի մոտեցում, աւաններից մէկը պայթեց: Սպանված է մի օֆիցէր և 18 նաւաստի, վիրաւորված 9 հոգի: Նաւը թիթե կերպով ֆուսվեց:

ՏՕԿԻՈ: Ջրատոյգ եղած «Վաւեազ» կրէյսերը բարձրացնելու աշխատութիւնները ա-

շողութեամբ առաջ են տարվում: Ճեղքերը արդէն փակված են: Յոյս ունեն մինչև սեպտեմբեր կարգի բերել նաւը:

2 յունիսի

ՄՈՒԿԻԴԵՆ: Պորտ-Արտուրը պաշարող եւսպօնական բանակը գտնվում է Ինչինձի—Լուսիւկանդան գծի վրա: Առաջապահ մասերի միջև տեղի են ունենում հրաձգութիւններ: Պորտ-Արտուրի վրա գրոհ տալու լուրերը չեն հաստատվում: Իմացվել է, որ հապտանգիւրները արշաւում են Պուլեանդեանից դէպի հիւսիս: Տեղի ունեցած ընդհարման ժամանակ, Վաֆանդուի մօտ թշնամին յետ մղվեց մեր առաջապահ մասերից. կորուստները անյայտ են: ԼՕՆԴՈՆ: (Բէյութ. գործ.): Համայնքների ժողով: Այն հարցադրուածին, արդեօք Կօրէան ճանաչվում է կախումն ունեցող պետութիւն, արտաքին գործերի մինիստրի օգնականը պատասխանեց դրականապէս: Ժողովի անդամներից մէկի հետեւալ հարցին՝ արդեօք անմիջապէս կը դադարէ Անգլիայի վարձակալական իրաւունքները Վէլիայվէյի վրա այն դէպքում, երբ Պորտ-Արտուրը կը գրաւվի ուրիշ որ և է մի պետութեան կողմից, բացի Ռուսաստանից, լօրք Պէրսին պատասխանում է, թէ 1898 թւին կնքված դաշնագրութեան համաձայն, Չինաստանը տուել է Մեծ-Բրիտանիային վարձակալական իրաւունքները Վէլիայվէյի վրա և այդ պօրտին կից ջրային տարածութեան վրա մինչև այն ժամանակ, որչափ Պորտ-Արտուրը կը գտնվի Ռուսաստանի ձեռքում:

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ: Գինեւրալ-լէյտնանտ բարօն Շտադելբերգի հեռագրերը 1904 թ. յունիսի 1-ից. «Այսօր, օրվայ ժամը 12-ից, սկսվեց Կուլե Վաֆանդու կայարանից 6 վիրաւ դէպի հարաւ դիրքի վրա: Թշնամին սատարի փորձեր էր անում յետ մղել մեր ձախ թևը: Թշնամու յարձակումները յետ են մղված: Մենք պահեցինք մեր դիրքը: Առաջին գունդը, որ դիրքէ ձախ թևի վրա էր, ծանր կորուստները կից սպանված է զնդի հրամանատար գնդապետ Սիւստունովը և գնդալին թիկնապահ պօրպօրուչիկ Դրադօպով Նադաօլինսկին. գինեւրալ Գինեւրալ վիրաւորված է ներքին ծնօտից, բայց միացել է կազմի մէջ»:

ԲԵՐԼԻՆ: «Լօկալ—Անցալդէր» թերթի պատերազմական աշխատակիցը, որ առաջ ծառայում էր ուսաց բանակում, պաշտօնաթող գինեւրալ-մայօր Կոմս Պէլլը ասում է, թէ յաճախ արտայայտված այն կարծիքը, իբր Պորտ-Արտուրը կառնվի մօտ ժամանակում գրոհ տալով, բոլորովին անհասկանալի է: «Բերլը, բաշ և Կուլեները մէջ փորձված հրամանատարի, գինեւրալ Ստեանիլի հրամանատարութեամբ, գրում է Կոմս Պէլլը, ամբողջ ամիսներ կը զինանայ առանց դրսի որ և է օգնութիւն, մինչև այն ժամանակ, երբ խորթ լուծումը կը կայանայ մի այլ տեղ»:

ԼՕՆԴՈՆ: (Բէյութ.): Համայնքների ժողով: Այն հարցադրումն, արդեօք Անգլիայի և Ռուսաստանի մէջ կատարվող բանակցութիւնները համաձայնութիւն կայացնելու համար, հիմնվում են նյն հիմունքների վրա, ինչպէս և անգլո-ֆրանսիական համաձայնութիւնը, առաջին մինիստրը պատասխանեց բացասաբար: ԴԻՆԶԴԵՆ: Թագաւորի առողջութեան վիճակը գոհացուցիչ է:

ՍՕՖԻԱ: (Ընդգրկմաւոր շրջաններից). Սերբիական Պետար Թագաւորը այցելութիւն կը տայ բօլգարական իշխանի վերջին ամարայինը բնակավայրում: Այցելութիւնը մասնաւոր բընաւորութիւն կունենայ:—Շնորհիւ մի միլիտէ ֆրանկի, որ բօլգարական կառավարութիւնը փոխ է տուել փախստականներին, նրանք վերադառնում են Արիանօպոլի վիլայէթը. վերջինները վերահաստատութիւնը շարունակվում է:—Մակեդոնիայից հաղորդում են, որ թիւրքաց իշխանութիւնները միջոցներ են ձեռք առել ապահովանելու անվտանգ ճանապարհորդութիւն երկաթուղով. ամեն մի գնացքին ուղեկցում են զինւորներ. ապրանքները և բազմութիւնը ենթարկվում են նախնական քննութեան:

ՊԱՐԻՉ, Նշանակված է յանձնաժողով կարտէզաններին գործը ընկելու համար:

2 յունիսի

ԳԻՆՆՅՅԷ: Անգլիական արշաւաններն դիմադրած տիբէական ոյժերը համարում են 7—8000 հոգի. շատերը հրացաններ ունենւն Ի նկատի ունենալով նրանց ցոյց տուած քաշութիւնը, պարզ է դառնում, թէ ինչու անգլիական փոքր պահակախումբը պէտք է սահմանափակվի պաշտպանողական տակտիկայով: Սպասում են, որ դրութիւնը շուտով կը փոփոխվի, Ի նկատի ունենալով, որ անգլիացի-

Телографія «ГЕРМЕСЪ» С. Назарянца, М.х. пр. № 81